

Pastoračný charakter Druhého vatikánskeho koncilu

Realizácia v pastoračných plánoch¹

Jozef Žuffa

ŽUFFA, J.: Pastoral Character of the Second Vatican Council – Implementation in Pastoral Planning. *Studia Aloisiana*, 7, 2016, 4, s. 5 – 16.

One of the areas that are affected by current social changes is the family. It is also a strong priority for pastoral care. Pastoral theology is a science that reflects social changes and tries to suggest an appropriate pastoral practice through pastoral planning. For an effective reflection, it uses the “see-evaluate-act” method, based on the interpretation of the Pastoral Constitution of the Second Vatican Council *Gaudium et spes*.

Key words: Second Vatican Council, pastoral, family, *Gaudium et spes*

Úvod

V pastorálnej teológii je nevyhnutné vhodne si stanoviť ciele zabezpečujúce pastoračné činnosti v duchu evanjeliových posolstiev.

„Úloha praktickej teologickej kriteriológie nespočíva teda iba v opakovaní cieľov pre ľudské konanie, ako nám ich predstavujú Biblia a tradícia, ale aj v kladení otázok a hľadání, ako dosiahnuť nevyhnutné pretlmočenie základného cieľa kresťansko-cirkevnej praxe na úroveň chápania našich súčasníkov.“²

¹ Štúdia bola vypracovaná v rámci projektu APVV-15-0189: Vybrané faktory pro-rodinnej stratégie a podpora stabilnej rodiny v multikulturálnom prostredí.

² ZULEHNER, P. M.: *Pastoraltheologie : Band 1 Fundamentalpastoral : Kirche zwischen Auftrag und Erwartung*. Düsseldorf, 1989, s. 33-48.

Na dosiahnutie takéhoto smerovania je nevyhnutné vyrovnať sa najskôr so zmenou teologickej paradigmy, ktorá nastala po Druhom vatikánskom koncile. Ako to aj hermeneutika samotného koncilu ukazuje, výsledkom koncilu sú viaceré teologické reformulácie a po ďalších koncil volal. Katolícka cirkev sa vo všetkých krajinách neustále učí chápať a ujasňovať si, čo znamená pastoraálna teológia po Druhom vatikánskom koncile. Cirkev na Slovensku bola počas komunizmu vylúčená z diania vo svetovej Cirkvi a v teológii. Preto nielen na Slovensku, ale aj pre cirkev v postkomunistických krajinách je o to väčšou výzvou nevyhnutnosť porozumieť novým teologickým akcentom v rýchlom sa meniacej spoločnosti, aby mohli porozumieť inovatívnej sile času, v ktorom žijú.

Kľúčové slová ako jednota, spoločenstvo, *communio*, pokoj, život, nádej, sloboda, subjektivita, ktoré tvoria spojivo medzi tradíciou postavenou na Biblii a dnešnou situáciou, sa stali dôležitou súčasťou pokoncilových činnostných kritérií.

Samotné učenie Koncilu, zakotvené predovšetkým v dokumentoch *Lumen gentium* a *Gaudium et spes*, vrátane ich pôsobenia na pokoncilovú teológiu, sa vníma ako dôležité kritérium pre pastoračnú prax Katolíckej cirkvi.

Pastoračný charakter Druhého vatikánskeho koncilu je novinkou v spôsobe vyjadrovania sa koncilov. Walter Kasper pokladá interpretáciu pastoračných výrokov za oveľa ťažšiu ako interpretáciu výrokov o učení. Za dôležité pokladá rozlišovanie: „V podstate majú všetky výroky Koncilu, aj výroky o učení, pastoračný cieľ; sú však pastoračné výroky v užšom a v špecifickom zmysle, ako nám ich sprostredkúva pastoračná konštitúcia *Gaudium et spes*.“³

Rozlíšenie podľa neho v nijakom prípade neznamená oddeľovanie pastoraálnej teológie od dogmatiky a dôraz na pastoračný charakter Druhého vatikánskeho koncilu nijako neoslabuje záväznosť jeho výrokov. „Cesta Cirkvi do budúcnosti je možná iba na základe záverov tohto Koncilu a ich svedomitých realizácií.“⁴

Napriek tomu sa vyskytuje aj dnes akási neistota – teologická i bežná – vzhľadom na pojem „pastoračný“ – často sa s ním spája iba práca kňazov počas vysluhovania sviatostí.

Konštitúcia *Gaudium et spes* prináša nové objavenie pojmu „pastoračný“. Tento dokument, ktorý môžeme nazvať postmoderným, spôsobil v živote Cirkvi a v teológii zmenu paradigmy. Vďaka tejto zmene sa pastorácia už nechápe len ako aplikácia vierouky do praxe cez sviatosti, ale stáva sa z nej „pluralitná realita a existencia tých druhých rámcov, ako hovoriť o Bohu“⁵.

Koncilové závery prinášajú so sebou rozšírenie pojmu pastorácia. Pastorácia nie je už iba konanie zodpovedných v Cirkvi, ale konanie Božieho ľudu.

3 KASPER, W.: Zukunft aus der Kraft des Konzils : Kommentar von Walter Kasper zur außerordentlichen Bischofssynode von 1985. In: KASPER, W.: *Die Kirche Jesu Christi : Schriften zur Ekklesiologie I*. Freiburg im Breisgau, 2008, s. 169.

4 KASPER, W.: Zukunft aus der Kraft des Konzils : Kommentar von Walter Kasper zur außerordentlichen Bischofssynode von 1985. In: KASPER, W.: *Die Kirche Jesu Christi : Schriften zur Ekklesiologie*, s. 170.

5 KASPER, W.: Zukunft aus der Kraft des Konzils : Kommentar von Walter Kasper zur außerordentlichen Bischofssynode von 1985. In: KASPER, W.: *Die Kirche Jesu Christi : Schriften zur Ekklesiologie*, s. 170.

Pastorácia v sebe zahŕňa celú skúsenosť a konanie Cirkvi dovnútra i navonok a spoločenské, cirkevné a osobné chápanie situácie ľudí. „Pastorácia sa konštituuje chápaním znamení čias z evanjeliovej perspektívy a núti ku primeranému konaniu, pričom konanie neslobodno skreslene vnímať iba ako aktivity, ale vždy obidve spolu: aktivitu a pasivitu, konanie i neúspechy, slová a mlčanie.“⁶

Koncilové chápanie pastorácie a dôležitosť znamení čias boli v pastoračnej konštitúcii vyjadrené veľmi výrazne. Prostredníctvom pastoračnej konštitúcie *Gaudium et spes* začala Cirkev jednak lepšie čítať znamenia čias, ale Koncil sám sa stal znamením Cirkvi v čase.

Pastoračný charakter Koncilu spomenul pápež Ján XXIII. prvýkrát pri oznámení zámeru zvolať koncil v januári 1959. Týmto vyjadrením prekonal anti-reformátorský dualizmus medzi učením a pastoráciou ako výlučnou aplikáciou učenia v praxi. Referenčnými bodmi pápeža boli ľudia a poslanie Cirkvi. Koncil videný zo zorného uhla tohto pápeža je možný iba prostredníctvom obnovy, čo on sám vyjadril heslom *aggiornamento*. Zadaním pastoračného rozmeru prijal odhodlanie odstrániť dualizmy ako Cirkev a svet, dogma a história, prirodzený a nadprirodzený svet. Elmar Klinger konštatuje, že pápež prekonal štvornásobný dualizmus: dualizmus teoretický, keď povedal, že učenie je vo svojej podstate pastoráciou; dualizmus antropologický, keď povedal, že učenie sa vzťahuje na celého človeka, ktorý je telo a duch; dualizmus spoločenský, keď povedal, že učenie je dedičstvo človeka a je v službách ozajstného pokroku celého ľudstva; a metafyzický dualizmus prírody a milosti, keď o milosti povedal, že je posilou a obohatením človeka v jeho spoločenskom spoložití.⁷

Redakcia konštitúcie *Gaudium et spes*

Pastorálny rozmer teológie sa v priebehu Koncilu ďalej rozvíjal, ako to dosvedčuje história jeho redakcie. Vzťahom dogmy a jej praktickou aplikáciou sa podarilo vyjadriť pastorálny rozmer dogmy.

História vzniku samotného textu je hermeneutickým kľúčom k jeho významu. História textu poukazuje na vývoj, ako konštitúcia *Gaudium et spes* riešila opozíciu medzi Cirkvou a svetom v kontraste ku vzťahu viera a doba. Súvislosť medzi vnútrocirkevným a vonkajším a pluralita ľudskej existencie v jej vplyve na učenie Cirkvi boli určujúce pre podstatu textu. Vyriešenie tohto koncilového problému prichádza až ku koncu Koncilu. Týmto riešením sa stal priestor pastorácie. Pastorácia je výkonnou silou Cirkvi v súčasnom svete, ktorá sa prejavuje v rozdielnosti vnútrocirkevného a vonkajšieho vnímania viery a doby.

6 KASPER, W.: Zukunft aus der Kraft des Konzils : Kommentar von Walter Kasper zur außerordentlichen Bischofssynode von 1985. In: KASPER, W.: *Die Kirche Jesu Christi : Schriften zur Ekklesiologie*, s. 172.

7 Porov. KLINGER, E.: Kirche und Offenbarung : Die neue Systematik in der Theologie. In: *Münchener Theologische Zeitschrift*, roč. 54, 2003, č. 2, s. 127–131.

Hans-Joachim Sander vo svojom komentári ku *Gaudium et spes* definuje názov textu ako jeho prvú a najdôležitejšiu *navigáciu*. Pozostáva z dvoch častí: pastorálna konštitúcia – vyjadrenie nároku na autoritu, druhá časť určuje názov a obsah.⁸

Ako konštitúcia získava tento text podľa neho najvyšší stupeň dogmatickej autority, to znamená, že je normou pre vyjadrovanie sa o viere. Dovtedy bola konštitúciou výlučne dogmatická konštitúcia. Pastoračný aspekt umožnil konfrontovanie sa s konkrétnymi ťažkosťami a s pozitívnymi stránkami ľudského života, a toto všetko v rámci neustálej zmeny v spoločnosti.

Kvôli tomu, aby bolo možné dokument *Gaudium et spes* pochopiť a akceptovať, je potrebné doplniť viaceré vysvetľujúce poznámky. Text pastorálnej konštitúcie o Cirkvi v dnešnom svete pozostáva z dvoch častí, ktoré tvoria spolu jednotu. Pastorálnou sa konštitúcia nazýva preto, lebo vychádzajúc z princípov učenia Cirkvi má za cieľ vyjadriť postoj Cirkvi ku svetu a k súčasnému človeku.

V podstate platí, že všetky výroky učenia Druhého vatikánskeho koncilu treba chápať aj pastoračne. Okrem toho najmä v pastorálnej konštitúcii možno nájsť pastoračné výroky v užšom a špecifickom zmysle. Dogmatický obsah a pastoračný význam sú vo vzájomnom prelínaní prítomné vo všetkých štyroch konštitúciách Koncilu. Prelínanie dogmatiky a pastorálnej teológie je najzrejmejšie v *Lumen gentium* a v *Gaudium et spes*. Dogmatické hľadisko vníma vnútornú štruktúru a sebaepochopenie Cirkvi, *ecclesia ad intra*. Pastoraálne hľadisko posudzuje Cirkev z pohľadu ľudí a spoločnosti súčasného sveta, *ecclesia ad extra*. To znamená, *Gaudium et spes* a *Lumen gentium* nemožno oddeľovať.

V tejto súvislosti poukazuje Elmar Klinger na to, že obidva póly, dogmatiku a pastoračiu, v *Gaudium et spes* treba znova objaviť. „*Gaudium et spes* opisuje Cirkev z politicko-sekulárneho hľadiska a politicko-sociálne danosti zasa z cirkevného hľadiska. Spiritualita a sekularita sú pólmi pastoračnej konštitúcie.“⁹ Koncilový pojem pastoračie sa týmto rozširuje nielen v učení Cirkvi, ale aj v politickej oblasti. V prvej dogmatickej časti sa Cirkev vníma z hľadiska jej učenia o povolání človeka. Druhá časť pastorálnej konštitúcie obsahuje politicko-sekulárny akcent. Obidva aspekty, spiritualita a sekularita, tvoria kľúč k interpretácii *Gaudium et spes*.

8 Porov. SANDER, H. J.: Gott : Vom Beweisen zum Verorten. In: FRANZ, T., SAUER, H. (ed.): *Glaube in der Welt von heute : Theologie und Kirche nach dem Zweiten Vatikanischen Konzil*. Band 1. Würzburg, 2006, s. 574–596.

9 KLINGER, E.: Kirche und Offenbarung : Die neue Systematik in der Theologie. In: *Münchener Theologische Zeitschrift*, roč. 54, 2003, č. 2, s. 147.

Znamená čias

Tento pojem sa vyskytuje v *Gaudium et spes* iba jedenkrát. Napriek tomu z formálneho hľadiska patrí k jadrú a k základnej perspektíve textu a je znamením novej paradigmy v teológii.

V *Gaudium et spes* sa prezentuje metodologický trojkrok: vidieť – posúdiť – konať. Uvedený metodologický postup znamená študovať znamená čias, interpretovať ich podľa evanjelia a odpovedať na existenčné otázky ľudí. Vyjadrenie znamená čias ako isté programové heslo patrí k najprominentnejším a najviac akceptovaným výrokom *Gaudium et spes*.

Autorom teológie znamená čias je Ján XXIII. V apoštolskej konštitúcii *Humanae salutis* a v encyklike *Pacem in terris* pápež poukazuje pojmom znamená čias na profánno-historické a cirkevno-historické trendy a javy, ktoré možno z kresťanskej perspektívy pokladať za znamená spásy.

Vďaka prípravnej práci Jána XXIII. bol pripravený metodologický model *Gaudium et spes*. Zdôrazňoval, že Cirkev má čo povedať každému človeku, preto musí umožniť každému, aby ju pochopil. Znamená čias poukazujú na konkrétne situácie, ktoré sťažujú, aby človek bol a stával sa človekom. V situáciách ohrozenia humánosti ľudstva je podľa jeho textov Cirkev povolaná, aby pochopila svoje poverenie a komunikovala svoju liečivú nádej a svoje poslanie.

Druhý koncilový pápež Pavol VI. prináša vo svojej vstupnej encyklike *Ecclesiam suam* znamená čias spolu s pojmom *aggiornamento* od Jána XXIII.¹⁰ Biblickú perspektívu rozširuje pápež Pavol VI. s pavlovským napomenutím „všetko skúmať a dobré ponechať“ (1 Sol 5,21).

V priebehu Koncilu sa pojem znamená čias zachoval v texte iba vďaka dlhej diskusii. Napriek tomu v štruktúre textu dostal určujúcu rolu.

Kvôli tomu, aby sme sa mohli viac priblížiť teológii znamená čias v *Gaudium et spes*, je dôležité vziať do úvahy nasledujúce texty:

- „Radosti a nádeje, žalosti a úzkosti ľudí dnešnej doby, najmä chudobných a všetkých, čo trpia.“¹¹
- „Aby Cirkev mohla plniť toto poslanie, jej povinnosťou je ustavične skúmať znamená čias a vysvetľovať ich vo svetle evanjelia tak, aby vedela odpovedať spôsobom každej generácii primeraným na večné otázky o zmysle terajšieho a budúceho života a o ich vzájomnom vzťahu. Treba teda poznať a chápať svet, v ktorom žijeme: jeho očakávania a snahy a jeho neraz dramatický ráz.“¹²

Gaudium et spes spája úlohu skúmania znamená čias s pochopením významu evanjelia. Takéto zadefinovanie úlohy si vyžaduje dávať znamená čias do súvisu s evanjeliom a síce tak, aby sa pre dnešného človeka evanjelium

¹⁰ Porov. BREDECK, M.: *Das Zweite Vatikanum als Konzil des Aggiornamento : Zur hermeneutischen Grundlegung einer theologischen Konzilsinterpretation*. Paderborn, 2007, s. 42.

¹¹ Porov. *Gaudium et spes*. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava, 2008, bod 4.

¹² *Gaudium et spes*. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*, bod 4.

stávalo pochopiteľným poslanstvom. Tým dostáva aj praktická teológia dôležitú vedecko-teologickú úlohu. Reflexia praktickej teológie nemá mať pred očami iba vnútrocirkevné problémy a ťažkosti, ale podľa možností aj vnímanie spoločnosti ako celku.¹³

Ako bolo už uvedené, znamenia čias potrebujú tak teologickú, ako aj sociologickú analýzu. Vyjadrené teologicky, znamenia čias poukazujú na niečo, čo má v historickom dianí historickú autoritu, ktorej sa Cirkev nemôže vyhnúť; v sociologickom zmysle sú to určité faktory typické pre každú epochu. Aj nenáboženské fenomény majú istú nadväznosť na kresťanské poslanstvo spásy: „Boží ľud, vo viere, že ho vedie Duch Pánov, ktorý naplňuje svet, usiluje sa rozpoznať pravé znamenia prítomnosti a úmyslov Božích v udalostiach, požiadavkách a túžbach, na ktorých má účasť spolu s ostatnými ľuďmi našej doby.“¹⁴

Gaudium et spes dáva teológii vzájomné spájanie rozlišovania, posudzovania a výkladu: „Úlohou celého Božieho ľudu je pozorne načúvať, rozoznávať a vysvetľovať rozličné spôsoby vyjadrovania našej doby a vedieť ich posúdiť vo svetle Božieho slova, aby sa tak zjavená pravda mohla dôkladnejšie poznávať, lepšie rozumieť a vhodnejšie predkladať.“¹⁵ Novinkou v tejto súvislosti je obojstrannosť výkladového procesu: na jednej strane evanjelium a viera umožňujú interpretáciu znamení čias, na druhej strane chápanie mnohorakých znamení čias skrze počúvanie, posudzovanie a výklad¹⁶ prehlbuje zjavenú pravdu a umožňuje jej ponuku.¹⁷

Pre pastoraáciu Cirkvi je ďalej dôležité, že pastoračná misia Cirkvi sa nedá odvodiť len z jednoduchých odkazov na Sväté písmo. Pozorne načúvať znamená mať otvorené oči pre situácie a byť schopný sa rozhodnúť. Takto videné možno výklad a rozlišovanie znamení čias pokladať za poslanie byť tvoriví a neustále kreatívni.¹⁸

Spomenieme niekoľko teologických aspektov:

- Tieto znamenia prichádzajú *zvonka*, z čias, sú *teda znameniami tých druhých*. Cirkev je poverená, ak má tieto znamenia pochopiť a vykladať, sama sa stať znamením.
- Znamenie čias je pre Cirkev metodologickou výzvou a súvisí s kompetenciou Cirkvi hovoriť, lebo iba pozorovaním znamení čias sa Cirkev stáva spôsobilou byť verná svojej misii. Teológia a Cirkev budú schopné hovoriť o svete, len ak budú v ňom aktívne prítomné a budú mu rozumieť.
- Znamenia čias a s tým súvisiace *aggiornamento* neznamená prispôbiť sa duchu čias, znamená skôr otvoriť sa problémom doby. Prostredníctvom

13 Táto problematika bola v koncilových dokumentoch analyzovaná z rôznych aspektov a pohľadov. Jedným z nich bol aj pohľad na vzájomný vzťah modernej vedy a kresťanstva. Porov. KARABA, M.: Vzájomný vzťah vedy a viery v dokumentoch Druhého vatikánskeho koncilu. In: *Studia theologica*, roč. 7, 2005, č. 1, s. 69–77.

14 Porov. *Gaudium et spes*. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*, bod 11.

15 *Gaudium et spes*. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*, bod 44.

16 Porov. *Gaudium et spes*. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*, bod 44.

17 Porov. *Gaudium et spes*. In: *Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*, bod 11.

18 Porov. CSONTOS, L.: Nové nadšenie ohlasovania viery pre západnú civilizáciu. In: *Viera a život*, roč. 25, 2015, č. 3, s. 6.

znamení čias si Cirkev uvedomuje procesy radikálnych zmien v spoločnosti a spoznáva pluralitu sveta – nie bez diferencovania a bez potrebnej kritiky. Koncil sa ujal problémov sveta a ľudí a vnímal seba z tejto vonkajšej perspektívy. Tu ide o nové sebaurčenie Cirkvi. Hans-Joachim Sander píše: „Predstaviť vlastné posolstvo z vonkajšej perspektívy znamená posilnenie identity. (...) Je to vlastne ďalšia dimenzia Cirkvi, že znamenania čias majú pre Cirkev transformujúci význam.“¹⁹

- Znamenania čias prejavujú istú svojbytnosť, nemožno ich vytvoriť. Prejavujú sa aj v krízových a v konfliktných stavoch, keď je ľudskosť človeka ohrozená. Vykladať znamenania čias je práve preto nevyhnutné, aby tieto situácie bolo možné prekonať. Preto Cirkev nemôže zanedbávať tieto znamenania.

Súhrnne povedané, znamenania čias sú realitami, ktoré si má Cirkev všímať.²⁰ Pomáhajú Cirkvi lepšie chápať samu seba cez pohľad sveta a dejín a kriticky sa podľa toho správať. Ak sa miestna cirkev dáva formovať týmito znakmi, zvyšuje to jej hodnovernosť v jej povolání pre ľudí a spoločnosť. Príklon ku vnímaniu znamení čias znamená pre prax Cirkvi, že sa v konkrétnych časoch mení na živú realitu podľa svojho poslania ohlasovať oslobodzujúce a uzdravujúce posolstvá.

Reflektovanie reality cez pastoračné plánovanie

Pri pokuse identifikovať ťažiská posledných pápežov možno poukázať na to, že Ján Pavol II. bol zameraný predovšetkým na ohlasovanie, Benedikt XVI. na slávenie a František sa pokúša o syntézu týchto dvoch smerovaní, obohatenú o službu založenú na spoločensťve. Po nástupe pápeža Františka môžeme intenzívnejšie vnímať jeho výzvy k novému uchopeniu pastoračnej praxe Cirkvi: „Existuje nespočítateľné množstvo tém spojených s evanjelizáciou dnešného sveta, ktoré musia byť predmetom štúdia a náležitého prehlbovania.“²¹ V inom bode uvádza: „Pozývam všetkých, aby boli odvážni a kreatívni v úlohe znovudefinovať ciele, štruktúry, štýl a evanjelizačné metódy spoločensťiev.“²² Vyzýva k novej teologickej reflexii, ktorá bude adekvátnou odpoveďou na otázky a potreby ľudí súčasnosti. Podnecuje opakovane reflektovať podstatu života Cirkvi na úrovni univerzálnej, diecéznej a farskej: jej ciele, štruktúry, štýly a metódy. A prirodzene: poznané aj implementovať.

19 Porov. CSONTOS, L.: Nové nadšenie ohlasovania viery pre západnú civilizáciu. In: *Viera a život*, roč. 25, 2015, č. 3, s. 196.

20 Porov. LICHNER, M.: Prítomnosť myslenia cirkevných otcov na Druhom vatikánskom koncile. In: *Teologický časopis*, roč. 14, 2016, č. 1, s. 43.

21 FRANTIŠEK: *Evangelii gaudium*, č. 16.

22 FRANTIŠEK: *Evangelii gaudium*, č. 33.

Jednou z metód, s ktorou pracuje pastorálna teológia, je empiricko-kritická metóda, ktorá je postavená na línii kairológia, kriteriológia a praxeológia (vidieť, hodnotiť, konať). Vychádza z kritického zhodnotenia aktuálnej pastoračnej situácie – stanovuje diagnózu, ďalej indikuje teologicko-pastorálne kritériá a vízie, nakoniec stanovuje stratégiu, vypracúva projekt a určuje konkrétne úlohy, ktoré uplatňuje v praxi. Pastoračné plánovanie alebo programovanie predstavuje cestu, ktorou sa v súčasnosti vydala pastorálna teológia vo svete. Téma pastoračného plánovania je neoddeliteľnou súčasťou pastorálnej teológie a pri aktuálnom tempe zmien v spoločnosti naberá na dôležitosť. Katolícka cirkev chce vidieť pohyby v spoločnosti, ktoré si vyžadujú jej pružnú reakciu.

Základy manažmentu učia, že analýzy sú podkladom pre tvorbu stratégií a realizačných plánov. Ak analýza ostane iba krokom bez praktickej aplikácie, nenaplní potenciál, ktorý v sebe nesie. Aj bez praktických dosahov bude schopná posúvať myslenie, štruktúrovať analyzovanú problematiku a utvárať nové koncepty, ak však existuje možnosť ju dotiahnuť do návrhu praktických krokov, bude schopná byť efektívnym nástrojom na cielenie činností. Pri prenose tohto poznatku do pastorálnej teológie, kairologické a kriteriologické východiská, ktoré môžeme chápať ako súčasť analýz, sa stávajú vhodným základom pri návrhu pastoračnej praxe.

Pastoračné plánovanie je pojem, ktorý sa na Slovensku stáva postupom času zrozumiteľnejším. Cirkev vo viacerých krajinách má vlastné skúsenosti s pastoračným plánovaním, resp. programovaním.

Operatívne plány tvoria súčasť strategických plánov, opisujú spôsoby včlenenia do celkových stratégií v podobe jednorazových plánov, plánov na dosiahnutie jednotlivých cieľov, plánov trvalo zaväzujúcich, ktoré riešia konkrétne procedúry alebo pravidlá postupovania.²³

Pastoračné plánovanie predstavuje súbor procesov, preto je potrebné stanoviť postupnosť jednotlivých krokov:

1. krok: Identifikovať úlohu. Účelom stanovenia úlohy je odpovedať na niektoré základné otázky: Prečo sme tu? Čo dúfame, že sa stane? Čo je naším zámerom? K čomu sme povolani? V čo veríme? Aké sú naše hodnoty?
2. krok: Analyzovať vplyvy prostredia. Farnosť alebo iná komunita sa nevyskytuje vo vákuu; je v mnohom ovplyvňovaná svojím okolím. Je dôležité starostlivo preskúmať, aké sú trendy v niektorých ďalších rozhodujúcich faktoroch a zvažovať ich možné implikácie na úspechy alebo chyby v uskutočnení úlohy.
3. krok: Postupovať SWOT analýzou. Keďže strategické plánovanie je cesta, ako „čítať znamenia čias“ a „uspokojiť aktuálne potreby“, zahŕňa metódu poznávania aktuálnych potrieb ľudí, ktorým sa diecéza alebo farnosť pokúša slúžiť. SWOT analýza je jednou z metód, ako to vykonať. Existuje mnoho iných spôsobov odhaľovania jednotlivých potrieb farnosti či komunity.

²³ Porov. OLSZEWSKI, M.: Planowanie duszpasterskie. In: *Leksykon teologii pastoralnej*. Lublin : Towarzystwo naukowe KUL, 2006, s. 620.

4. krok: Stanoviť si dlhodobé ciele a stratégie. Pre každú diskutovanú otázku pastoračná rada stanoví merateľný objektívny cieľ, opisujúci želaný stav v určitom čase v budúcnosti. Možno stanoviť aj viac cieľov súvisiacich s každou otázkou, ich počet nie je dôležitý, dôležitá je voľba realistických cieľov.
5. krok: Utvoriť konkrétne podujatia. Táto časť v skutočnosti nie je odlišná od programového plánovania, ale strategické plánovanie prináša nový poriadok pre proces zamerania sa na také činnosti, ktoré boli v stratégii naplánované s vysokou prioritou v úsilí o jasné definovanie misie. Všetko musí vyplývať z misie (alebo vízie) a musí napomáhať hodnoty misie. Bez konkrétnych krokov k posunutiu plánu do realizácie ostane plánovanie len vytúženým snom, ďalším objektom zapadnutým prachom.

Tieto základy pastoračného plánovania vychádzajú najmä z konceptov rozvoja organizácie, systémových návrhov a skúmania. Sprievodným procesom každého kroku plánovania na základe manažérskych techník a teórií by mala byť teologická reflexia. Prvoradá je dôležitosť misie, čo bude mať dosah na výber hodnôt – bude slúžiť ako pripomienka, že celý proces plánovania a jeho implementácia musia byť orientované na starostlivosť o človeka.

Pastoračné plánovanie na Slovensku

S pastoračným plánovaním na národnej úrovni už máme skúsenosť vo dvoch etapách. Posledná, od roku 2007 do roku 2013, bola ukončená rozhodnutím cirkevnej hierarchie zatiaľ nepokračovať v ďalšom národnom pastoračnom pláne, ale sa zamerať na systematický rozvoj pastorácie na diecéznej a farskej úrovni. Doterajšia skúsenosť s národnými pastoračnými plánmi priniesla úspešné, aj nedotiahnuté oblasti. Ako úspešné možno hodnotiť, že na tému pastoračného plánovania boli zorganizované tri celoslovenské konferencie počas trvania druhého národného plánu, po jeho ukončení jedno hodnotiace sympóziu a jedna medzinárodná konferencia so zameraním na pastoračné plánovanie vo farnostiach. Ďalším výrazným krokom vpred je fakt, že niektoré úlohy zadané v pláne prebrali jednotlivé komisie Konferencie biskupov Slovenska a vznikli konkrétne aktivity (systematický program pastorácie snúbencov, animátorské školy, trojročný celoslovenský projekt ERCANO zameraný na vzdelávanie vedúcich pracovníkov v cirkevných a cirkvou zriadených organizáciách). Na druhej strane ako nedotiahnutú oblasť možno reflektovať zlyhávanie realizácie plánu v procese, napriek stanoveným cieľom: rozvoj pastorácie rodiny, mládeže a núdznych. Viaceré myšlienky ostali ako koncepcie, keďže sa nedotiahla ich projektová konkretizácia. Národné plány nevyvolali dostatočnú verejnú diskusiu, pretože sa nepodarilo vtiahnuť do ich realizácie ľudí zo stredného manažmentu – kňazov vo farnostiach. Okrem toho pastoračné plánovanie doteraz nie je súčasťou obsahov pastorálnej teológie na slovenských katolíckych teologických fakultách (s výnimkou Teologickej fakulty

TU, na ktorej je formou seminára zaradené do procesu vyučovania). Slabé povedomie o plánovaní a nedostatok praktických skúseností z jeho využívania majú za následok slabé povedomie o jeho pozitívnych prínosoch. Zatiaľ málo ľudí pracujúcich v pastoračii vidí potrebu venovať sa vypracovaniu analýz, ich hodnoteniu a stanoveniu vízií, kam sa chceme dostať. V jednotlivých prípadoch, pri prejavení záujmu o pastoračné plánovanie vo farnostiach zo strany kňazov, viacerí uvádzajú stroskotanie svojho úsilia pre chýbajúcu metódu a neexistujúce prípadové štúdie z úspešnej realizácie.

Po prijatí Pastoračného plánu Katolíckej cirkvi na Slovensku 2007 – 2013 sa postupne utvárala možnosť novej tvorivej atmosféry, ktorá by pomohla odblokovať niektoré napätia a ponúknuť pozitívne stimuly pre život Cirkvi na Slovensku na začiatku 21. storočia. Pastoračný plán 2007 – 2013 dával viac možností a priestoru na dialóg a participáciu laikov. Počas jeho priebehu sa uskutočnili v troch diecézach synody identifikujúce rozvojové priority, s náčrtom konkrétnych krokov na zmenu. Vo farnostiach je pastoračné plánovanie zatiaľ iba v rozvoji, systematický proces neprebíha ani v desiatke z nich.

Záver

Postkomunistické krajiny stoja aj po štvrtročí pred výzvou reflektovať štruktúralno-politickú, antropologicko-kultúrnu a eticko-morálnu zmenu ako znamenie čias. Okrem toho musia spracovať a odstrániť precitlivenosť na zmeny. To môže priniesť prehodnotenie teologického dedičstva, ktoré je poznačené neoscholastikou, tradicionalizmom a pastoračnými skúsenosťami „podzemnej“ Cirkvi.

Aktuálna pastorálna teológia by mala vychádzať z konštruktívnej reflexie súčasnej kultúry, kedysi ovládanéj komunistami, v súčasnosti naplno zapojenej do globalizačného procesu. K jej úlohám patrí priblížiť, nanovo vykladať základné evanjeliové témy jazykom zrozumiteľným práve v tomto prostredí. Takýto apel sa dá chápať ako výzva „liať nové víno do nových mechov“. Teológiu otvorených otázok si musí každá krajina, každá diecéza a každá farnosť utvoriť sama. To znamená vstúpiť do dialógu so spoločnosťou v úsilí vyrovnať sa s modernizáciou.

Cirkev v postkomunistických krajinách je podľa Paula M. Zulehnera povolaná do školy *odúčania*. Upozorňuje, že viaceré v komunizme naučené a praktizované ekleziologické, antropologické a spoločenské mechanizmy je potrebné kriticky prehodnotiť. Píše o viacerých konkrétnych oblastiach, kde treba praktizovať *odúčanie*: nedostatok diakonie, centralizácia kňazov, jednostranná koncentrácia iba na sviatosti.²⁴ Na druhej strane, konštruktívna reflexia pastoračnej praxe pred rokom 1989 prináša jedinečné a originálne

24 Porov. ZULEHNER, P. M.: *Gaudium et spes* fortschreiben : Kirche angesichts bevorstehender challenges. In: *Pastoraltheologische Informationen*, roč. 25, 2005, č. 2, s. 56–74.

prístupy napr. v oblasti pastorácie mládeže, či prínosu hnutí a malých spoločenstiev pre rozvoj farností, ktoré sú pre cirkev v západoeurópskych krajinách neznáme.²⁵

Veľký priestor ostáva aj na to, aby sa popri tradičných pastoračných aktivitách na Slovensku vytvárali nové modely pre prax. Na to je potrebné vo farnostiach a diecézach kompetentne identifikovať participatívnu ľudí hlásiacich sa k Cirkvi, aby nové modely pastorácie boli založené viac na angažovanosti, na kolegiálnosti, na spolupráci, na reálnej spoluzodpovednosti a možnosti ovplyvniť činnosť. Preto je potrebné implementovať také postupy a platformy, ktoré pomôžu v živote cirkvi na Slovensku nielen prehľbovať individuálnu a skupinovú zbožnosť, ale viac zdynamizovať veriacych smerom k participácii a spoločenskej angažovanosti.

Katolícka cirkev na Slovensku mala svoj program na niekoľko rokov už zadefinovaný, naposledy v podobe Národného pastoračného plánu 2007 – 2013. Množstvo pastoračných skutočností bolo v ňom pomenovaných. Jeden z cieľov, rozvoj pastorácie rodín, si vyžaduje ďalšiu poctivú reflexiu znakov čias, spoločenských zmien, v ktorých sa rodiny nachádzajú, pretože potrebujú adekvátnu pastoračnú starostlivosť.

Použitá literatúra

- BREDECK, M.: *Das Zweite Vatikanum als Konzil des Aggiornamento : Zur hermeneutischen Grundlegung einer theologischen Konzilsinterpretation*. Paderborn, 2007.
- CSONTOS, L.: Nové nadšenie ohlasovania viery pre západnú civilizáciu. In: *Viera a život*, roč. 25, 2015, č. 3.
- CSONTOS, L.: *Verejne aj utajene*. Olomouc, 2015.
- Dokumenty Druhého vatikánskeho koncilu*. Trnava, 2008.
- KARABA, M.: Vzájomný vzťah vedy a viery v dokumentoch Druhého vatikánskeho koncilu. In: *Studia theologica*, roč. 7, 2005, č. 1, s. 69–77.
- KASPER, W.: Zukunft aus der Kraft des Konzils : Kommentar von Walter Kasper zur außerordentlichen Bischofssynode von 1985. In: KASPER, W.: *Die Kirche Jesu Christi : Schriften zur Ekklesiologie I*. Freiburg im Breisgau, 2008.
- KLINGER, E.: Kirche und Offenbarung : Die neue Systematik in der Theologie. In: *Münchener Theologische Zeitschrift*, roč. 54, 2003, č. 2.
- KYSELICA, J.: *Obnova farnosti cez neokatechumenát*. Trnava, 1998.
- LICHNER, M.: Prítomnosť myslenia cirkevných otcov na Druhom vatikánskom koncile. In: *Teologický časopis*, roč. 14, 2016, č. 1.
- OLSZEWSKI, M.: Planowanie duszpasterskie. In: *Leksykon teologii pastoralnej*. Lublin : Towarzystwo naukowe KUL, 2006.

²⁵ Porov. KYSELICA, J.: *Obnova farnosti cez neokatechumenát*. Trnava, 1998; CSONTOS, L.: *Verejne aj utajene*. Olomouc, 2015, 3. kap.

SANDER, H. J.: Gott : Vom Beweisen zum Verorten. In: FRANZ, T., SAUER, H. (ed.): *Glaube in der Welt von heute : Theologie und Kirche nach dem Zweiten Vatikanischen Konzil*. Band 1. Würzburg, 2006.

ZULEHNER, P. M.: *Gaudium et spes* fortschreiben : Kirche angesichts bevorstehender challenges. In: *Pastoraltheologische Informationen*, roč. 25, 2005, č. 2.

ZULEHNER, P. M.: *Pastoraltheologie : Band 1 Fundamentalpastoral : Kirche zwischen Auftrag und Erwartung*. Düsseldorf, 1989.

Dr. theol. Jozef Žuffa
Katedra pastorálnej teológie, liturgiky a kánonického práva
Teologická fakulta Trnavskej univerzity
Kostolná 1, P. O. Box 173, 814 99 Bratislava
e-mail: jozef.zuffa@truni.sk